

Rozhovor s Karlem Prachem, 30 let ekologické obnovy v České republice

Pavel Pešout

Začátek projektů ekologické obnovy ve větším měřítku je spojen se spuštěním krajinotvorných programů MŽP v první polovině devadesátých let. Od té doby se na obnovu mokřadů a říčních ekosystémů, obnovu sekundárních degradovaných trávníků, na obnovu pestřejší druhové, věkové a prostorové skladby lesů a obnovu krajinných struktur vynakládá čím dál více prostředků z národních

a evropských rozpočtů i rozpočtů samospráv. Stále větší prostor dostává ekologická obnova v projektech rekultivací území narušených těžbou a dalších antropogenních stanovišt. Je tedy současný stav již uspokojivý? Třicet let už vybízí k určitému bilancování, a proto jsme požádali o rozhovor zakladatele vědeckého oboru „restoration ecology“, neboli ekologie obnovy v České republice, Karla Pracha.

Karle, před pětadvaceti lety jsi napsal, že pro úspěšnou obnovu ekosystémů je třeba příznivé ekonomické, legislativní i společenské pozadí a že v tom zaostáváme. Změnilo se něco? Určitě změnilo, avšak zaostáváme pořád, protože vyspělé země se samozřejmě také posunuly. Je pravda, že začátky jednoho z prvních programů na obnovu krajiny „Revitalizace říčních systémů“ spadají již do první poloviny 90. let. Ale již dříve se především Český svaz ochránců přírody

a hnutí Brontosaurus ještě za komunistické diktatury snažily leckde např. kosit zarůstající louky. Jen se tomu ještě neříkalo ekologická obnova (obor jako takový byl širší veřejnosti představen až v mém článku v časopise Vesmír v r. 1995). Mnoho projektů obnovy říčních systémů mělo spíše technický charakter a na ekologické fungování říčních krajín se moc nehledělo. Často stejní lidé, kteří pár let předtím řeky narovnávali, je pak zase zakrucovali. Několik projektů z té doby bylo ale velmi zdařilých. Nejsme chudá země a od 90. let se naše ekonomika neuvěřitelně zvedla. Jenomže i ve vztahu ke krajině se mrhá penězi na nesmyslné projekty (např. stamiliony na přípravu jezů na Labi, studii proveditelnosti DOL, výstavbu přehrad), dotují se aktivity, které jdou přímo proti dobrému ekologickému fungování krajiny, jako pokračující plošná výsadba smrku a nepůvodních druhů, dotace zemědělcům bez ohledu na velikost lánů, odbahňování produkčních rybníků aj. Legislativa pokročila velmi málo. Z mně blízkých okruhů se podařilo dostat do zákona (částečně i zásluhou naší pracovní skupiny a zejména pak zásluhou sdružení Calla), že v existujících rekultivačních plánech těžbou zasažených míst se může změnit až 10 % plochy ve prospěch přírodě blízké obnovy, u menších těžeben i vše, pokud s tím souhlasí majitel. Avšak jen v případě, že to byla zemědělská půda, pro lesní půdu to lesnický odbor MZe vetoval, všude chtějí mít les (rozuměj stromečky v řádkách). Přitom spontánní nebo mírně řízené sukcese by se dalo ponechat mnohem více posttěžebních území. Mnohdy se

naprosto nesmyslně technicky rekultivuje podle plánů i z 60. let. O ekologické obnově se dnes již mnohem více ví i mimo odbornou komunitu, jen politici asi moc netuší, o co jde. Alespoň se tak chovají, navzdory tomu, že nastávající dekáda byla vyhlášena OSN jako dekáda obnovy narušených ekosystémů.

Jaké bariéry u nás vnímáš při prosazování ekologické obnovy antropogenních stanovišť?

Něco už bylo zmíněno. Špatná legislativa, která nahrává technokratickým řešením, nízké povědomí o fungování ekosystémů a krajiny u rozhodujících orgánů a hlavně „kšeft“. Je to vidět třeba na těžbou narušených územích. Rekultivační firmy mají lidi, techniku, chtějí je zaměstnat a hlavně z toho mít zisk (včetně státních dotací). Tak se vesele technicky rekultivuje i tam, kde je to vysloveně pro přírodu škodlivé, nebo přinejmenším zbytečné. I když se situace pomalu lepší, hodně záleží na osvěcenosti manažerů příslušných firem.

Jak hodnotíš přístup k obnově lesů v České republice po velkoplošném rozpadu smrkových stejnověkových monokultur?

Hodně cestuji po republice a vidím dost rozdílné přístupy. Někde opět vysazují monokulturně smrk (někteří lesníci jsou nepoučitelní). Jinde už více sázejí listnáče, ale problémem je přezvěřenost krajiny. Pokud se s tím nic neudělá, přeměna jehličnatých monokultur na odolný smíšený les bude složitá a drahá (nutnost oplocení a repelentů). Podle posledních údajů je na polovině

Karel Prach

(*20. října 1953 v Plané u Mariánských Lázní)

Prof. RNDr. Karel Prach, CSc. absolvoval Přírodovědeckou fakultu UK v Praze, specializaci geobotanika.

Na Přírodovědecké fakultě JU v Českých Budějovicích a v Botanickém ústavu AV ČR v Třeboni se zabývá vegetační ekologií, hlavně vegetační dynamikou. Založil v České republice obor ekologie obnovy, kterému se po tři desetiletí intenzivně věnuje. Při fakultě založil a vede Pracovní skupinu pro ekologii obnovy.

Je předsedou České botanické společnosti, zakládajícím členem evropské sekce Mezinárodní společnosti pro ekologickou obnovu a členem dalších odborných společností, je dlouholetým členem redakčních rad různých vědeckých periodik, např. Restoration Ecology a Preslia.

republiky zvěří poškozeno přes 75 % sazenic listnáčů a jedle, na čtvrtině téměř vše. Lesníci sami odhadují ztráty na 7 miliard ročně. Jenomže myslivecká lobby, včetně té v parlamentu, s tím nic nedělá. Při přechodu Chřibů jsem pozoroval také zajímavou věc – tam je velmi vitální buk a všude dobře zmlazuje i odrůstá, kůrovcové smrčiny tam jsou jen maloplošné. Lesníci na jejich místě vysazují buk, ačkoliv tam zmlazuje všude sám (není ale v řádcích...). Na závěr bych rád zmínil, že kůrovcová kalamita se svaluje hlavně na sucho. Hlavní vinu na tom ovšem mají

Nesmyslné výsadby smrku na místě doubrav v xerothermní krajině Džbánů. Takovéto výsadby snadno podlehnou kůrovci a nelze se tomu vůbec divit. Foto Karel Prach

lesníci svým špatným hospodařením, které stále sází na monokultury jehličnanů jako v 19. století.

Degradace zemědělské krajiny je u nás v nebyvalém rozsahu, mnohdy větší než v jiných evropských státech. Uvědomuje si to již i veřejnost v souvislosti s narušenou vododržností krajiny. Proč se stále neuplatňuje ekologická obnova ekosystémů v širším měřítku?

Kořeny leží v bolševické kolektivizaci a tvorbě rozsáhlých lánů. Za posledních třicet let se ale stav naší zemědělské krajiny mohl zlepšit. V něčem se zlepšil – hodně orné půdy bylo zatravněno, zvláště ve svažitých terénech. Pořád ale máme největší rozlohu jednotlivých zemědělských lánů v Evropě (snad s nížinným Maďarskem), ač je naše krajina geomorfologicky členitá. Neúměrná velikost lánů a používání těžké mechanizace jsou hlavním kamenem úrazu. Za tím stojí velké firmy typu Agrofert, kterým nejde o zdravou krajinu, ale o co největší a nejrychlejší zisk (absurdně s dotacemi EU). Dokud se toto nezmění nastavením rozumných limitů pro dotace dle velikosti pozemku, moc se nezlepší ani naše krajina. Snad lze doufat v novou evropskou zemědělskou politiku. Nedávno doporučený limit pro velikosti pozemku 30 ha u nás je ale stále obrovský, přijatelné by byly tak 3 hektary. Zásadně snížit by se mělo také používání pesticidů. Mimochodem, rozsáhlé, nečleněné lány zřejmě přispěly i k síle červnového tornáda na jihovýchodní Moravě.

Vidíš nějakou příležitost pro obnovu krajiny v realizaci skladebných částí územního systému ekologické stability?

Potenciálně ano. Osobně nemám rád obecný pojem ekologická stabilita. Je třeba říci, jaký ekosystémový parametr a vůči jakému působícímu faktoru je (ne)stabilní. Ale budiž, v argumentaci může být tento pojem užitečný. Tzv. ÚSES byl myšlen dobře (jedním z mála ekologicky myslících lesníků Igorem Míchalem). Konkrétní návrhy ÚSES měly velmi různou (spíše však špatnou) kvalitu podle toho, kdo konkrétní území zpracovával. Přesto se s tím dá pracovat a potenciál na obnovu biokoridorů a biocenter tady pořád je.

Před více než dvaceti lety jsi založil „Pracovní skupinu pro ekologii obnovy“ při katedře botaniky PřF Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, kterou dodnes vedeš. Čím se nyní zabýváte a jaké máte nové projekty?

Tradičně se zabýváme přírodě blízkými způsoby obnovy, spontánní a řízenou sukcesí. V teoretické rovině porovnáváme různé sukcesní řady v rámci ČR, Evropy a nyní i světa a hledáme obecnější principy. Ty se pak snažíme převádět i do praktické ekologické obnovy. Dovolím si říci, že nikde jinde na světě nemají tolik podkladů k tomu, jak poznatky o průběhu sukcese využít v ekologické obnově. Jenomže zájem našich hospodařících subjektů je, na rozdíl od světa, malý. Ale postupně se to lepší. Věnujeme se výzkumu a obnově těžbou narušených míst, odkališť, opuštěných polí, silničních okrajů, obnově říčních niv, snažíme se prosazovat přírodě blízkou obnovu v městském prostředí, věnujeme se i obnově travinných ekosystémů a jejich vhodnému managementu (obnově regionálními travními směsmi, spontánně, pastvou aj.), občas se věnujeme i spontánní obnově lesních porostů. Mám radost, že skupina dobře pracuje a roztváří se s ní i pestrost našich projektů. Skupina je složena většinou z mých dřívějších nejlepších studentů, máme i zahraniční členy a jezdí k nám řada zahraničních kolegů. Jsme jediné pracoviště u nás, které má explicitně ekologickou obnovu v názvu a nabízíme řadu témat pro bakalářské, magisterské a doktorské práce. Rádi uvítáme další motivované studenty. Blíže o činnosti skupiny se lze dočíst na www.ekologieobnovy.cz.

Karle, přeji ti, a vlastně i nám všem, mnoho zapálených studentů pro ekologickou obnovu. Děkuji za rozhovor.

Karel Prach na Babí hoře. Foto Ivana Jongepierová